

تأثیر آموزش مهارت کارآفرینی در تغییر نگرش دانشجویان پسر دانشگاه فرهنگیان اهواز نسبت به درس کارورزی

The effect of teaching the entrepreneurial skill on changing the attitude of male students of Farhangian University (Ahvaz Campus) towards the internship course

Masoud Sālehi Shablizi¹

مسعود صالحی شبلیزی^۱

Abstract

Successful implementation of the internship courses needs having positive attitude towards this course. Hence, developing such attitude through training skills such as the entrepreneurial one to the students is a necessity which needs reflection. In this regard, the purpose of this study was to investigate the effect of training skills such as entrepreneurial skill on changing the attitude of Farhangian University (Ahvaz Campus) male students towards the internship course. It was a semi-experimental study of pre/post-tests with control group design. The research population included all male students of Ahvaz Rasool Akram Campus (N = 103) who were taking the internship course 3 in October of the 2019 Academic year. The research sample consisted of 40 students who were selected using simple random sampling method and they were assigned into two groups of experimental and control groups. After selecting the samples and randomly assigning them into two groups (experimental and control groups) and conducting the pre-test, the interventions in the experimental group were conducted through training the entrepreneurial skills during 13 sessions of 90 minutes, two sessions per week, in addition to teaching the internship topics. Internship course was taught to the experimental group. To collect the data, after studying the theoretical foundations and literature, a researcher-made questionnaire was prepared. To collect the data, a researcher-made questionnaire with 34 items in a five-point Likert scale (very high, high, medium, low, very low) was used.

چکیده

انجام موفقیت آمیز درس کارورزی، به داشتن نگرش مثبت نسبت به این درس نیاز دارد. از این رو، ایجاد چنین نگرشی از طریق آموزش مهارت‌هایی همچون مهارت کارآفرینی به دانشجویان، ضرورتی درخور تأمل است. در این راستا، هدف از انجام پژوهش حاضر، بررسی تأثیر آموزش مهارت کارآفرینی در تغییر نگرش دانشجویان پسر دانشگاه فرهنگیان اهواز نسبت به درس کارورزی است. روش پژوهش حاضر، نیمه‌تجربی از نوع پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل می‌باشد. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان پسر پردیس رسول اکرم (ص) اهواز بوده است که در مهرماه سال تحصیلی ۹۸، به گذراندن درس کارورزی ۳ مشغول بودند. تعداد این دانشجویان ۱۰۳ نفر بود که از میان آن‌ها، ۴۰ نفر با روش نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب، و در دو گروه آزمایشی و گواه گمارده شدند. بعد از انتخاب نمونه‌ها و تقسیم تصادفی آن‌ها بین دو گروه (گروه آزمایشی و گروه گواه) و اجرای پیش‌آزمون، مداخله در گروه آزمایشی از طریق آموزش مهارت کارآفرینی در طی ۱۳ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای و هر هفته دو جلسه؛ علاوه بر آموزش موضوعات درسی کارورزی، انجام شد. برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسش‌نامه محقق ساخته‌ای که دارای ۳۴ سوال و در طیف پنج درجه‌ای لیکرت (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم، خیلی کم) تنظیم شده بود، مورد استفاده قرار گرفت. پایایی پرسش‌نامه با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۶، به دست آمد و داده‌ها با بهره‌گیری از تحلیل کوواریانس بررسی شدند. نتایج این پژوهش نشان داد که آموزش مهارت کارآفرینی در تغییر نگرش

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۶/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۲۸

۱. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان اهواز. اهواز، ایران. ۱۳۴۷@masoodsalehi@yahoo.com

Received: 2020-12-18

Accepted: 2021-08-28

1. (PhD), Farhangian University (Ahvaz Campus), Ahvaz, Iran:

masoodsalehi1347@yahoo.com

The reliability of the questionnaire was calculated using Chronbach Alpha ($\alpha = 0.86$) and the data was investigated using covariance analysis. The results showed that training the entrepreneurial skill has been effective in changing the general attitude of students and the cognitive, behavioral and emotional subscales of attitude toward the internship course.

Keywords: Entrepreneurial Skill, Students' Attitude, Internship Course, Farhangjān University, Semi-experimental Research

کلی دانشجویان، و خرده مقیاس‌های شناختی، رفتاری و عاطفی نگرش نسبت به درس کارورزی، موثر بوده است.

واژگان کلیدی: مهارت کارآفرینی، نگرش دانشجویان، درس کارورزی، دانشگاه فرهنگیان، پژوهش نیمه تجربی.

مقدمه

تربیت نیروی انسانی متخصص و متعهد، آرمان هر نظام آموزشی است و یک نظام آموزشی کارآمد، موجب ارتقاء رشد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی جامعه می‌شود. به عبارت دیگر، جامعه برای پرورش افراد شایسته، نیازمند نظام آموزش و پرورش کارآمدی است که بتواند با به‌کارگیری درست اجزا و عناصر برنامه درسی، اهداف مورد نظر نظام آموزشی را به بهترین شکل ممکن تحقق بخشد. در این میان، نظام تربیت معلم نقش اساسی و مهمی را در تربیت دانشجو معلمان جهت آماده‌سازی آن‌ها برای انجام این رسالت خطیر بر عهده دارد. داوطلبان معلمی برای ورود به این حرفه پرمسئولیت، علاوه بر صلاحیت‌های عمومی، باید از صلاحیت‌ها یا همان شایستگی‌های حرفه‌ای نیز برخوردار باشند. بر همین اساس، پژوهش‌های بسیاری در خصوص بررسی چرایی و چرایی صلاحیت‌های حرفه‌ای و یا تدوین ملاک‌هایی برای این صلاحیت‌ها صورت پذیرفته است. در همین راستا و با هدف کسب این صلاحیت‌ها، ساختار آموزشی مراکز تربیت معلم از زمان تشکیل دانشگاه فرهنگیان تغییر کرده است. در این بین و به تبع تغییر ساختار آموزشی، ساختار درس کارورزی هم تغییر کرده است. برنامه کارورزی، فرصت به محک تجربه گذاشتن آموخته‌ها، و گفت و گو برای تعدیل و تعمیق تجربیات و در نتیجه، توسعه شایستگی‌های حرفه‌ای را فراهم می‌کند. این فرایند، از مشاهده تأملی آغاز و به درس پژوهی در سطح مدرسه و کلاس درس جهت کسب مهارت‌های یادگیری مادام‌العمر و قرار گرفتن در چرخه توسعه حرفه‌ای مداوم، ختم می‌شود (قادرمرزی، ۱۳۹۶).

گفتمان کارورزی با رویکردی علمی - پژوهشی، به دنبال ایجاد جریانی نو در حوزه نظریه

و عمل، در تربیت معلمان با دانش، مهارت و بینش کارآمد است (حجازی و بختیاری، ۱۳۹۷). به تعبیر دیگر، کارورزی دانشگاهی، نوعی یادگیری تجربی است که دانش و نظریه دانشگاهی را با کاربرد و مهارت در محیط کار تلفیق می‌کند و میان محیط دانشگاهی و محیط شغلی پیوندی برقرار می‌سازد (Ruhanen et al, 2013). بر این اساس، دانشجو معلمان می‌بایستی در پایان سال دوم دانشگاه، به تجربه عملی معلمی از طریق برنامه درسی کارورزی بپردازند (زارع صفت، ۱۳۹۶). معلمی کردن بر اساس طراحی کلان برنامه درسی تربیت معلم در دانشگاه فرهنگیان، مساوی با کسب قابلیت‌های لازم برای تصمیم‌گیری صحیح در موقعیت‌های متحول و متنوع تربیتی است. موسی‌پور (۱۳۹۵) معتقد است که بر اساس تحولات اخیر و رویکرد جدید، کارورزی در دانشگاه فرهنگیان، دارای ویژگی‌های برجسته و متمایزی نسبت به دوره‌های پیشین است که از جمله آن‌ها می‌توان به این ویژگی‌ها اشاره کرد: تمرکز بر فرایندی بودن، تمرکز بر تربیت معلم فکور، فراهم نمودن تجربه واقعی از کلاس درس برای دانشجو معلم، توجه به نقش اثرگذاری اقدامات تربیتی، توجه به «نقش بنیادین معلم راهنما» در هدایت دانشجو معلمان، «ایفای نقش راهبری» توسط استاد راهنما که دارای دو مسئولیت راهبرانه است: اول انتخاب و آموزش معلمان راهنما و دوم مراقبت از اجرای برنامه کارورزی، و نیز ویژگی پیوند عرصه نظر و عمل که نماینده عرصه عمل، معلم راهنما و نماینده عرصه نظر، استاد راهنما است. کارورزی را می‌توان فرایند واقعی و عملی معلم شدن قلمداد کرد. ویژگی دیگری که می‌توان برای کارورزی جدید برشمرد «پوشش دوره‌های مختلف تحصیلی» است و اینکه دانشجو معلمان چه برای خدمت در دوره ابتدایی و چه برای خدمت در متوسطه وارد دانشگاه شده باشند باید برنامه کارورزی را بگذرانند. و آخرین ویژگی این است که این طرح جدید، نیازمند جدیت مضاعف در اجرا است. باید توجه داشت که برنامه کارورزی به همان میزان که می‌تواند زمینه‌ساز تحول در تربیت معلم باشد، به همان میزان در معرض خطر سهل‌انگاری قرار دارد. اگر این برنامه درسی از سوی عاملان آن، جدی تلقی نشود، همه آنچه که باید از آن حاصل شود، بر باد خواهد رفت (احمدی و همکاران، ۱۳۹۴).

از سوی دیگر، برای این که افراد در انجام یک کار موفق شوند و تمام تلاش خود را برای یادگیری و توانمندسازی در انجام آن کار معطوف نمایند، نیاز به داشتن نگرش مثبت به آن کار هستند. نگرش، عبارت است از ترکیبی از باورها و هیجان‌هایی که شخص را پیشاپیش

آماده می‌کند تا به دیگران، اشیا و گروه‌های مختلف به شیوه مثبت یا منفی نگاه کند. نگرش‌ها، پیش‌بینی یا هدایت اعمال یا رفتارهای آینده را بر عهده می‌گیرند. توسعه نگرش مثبت نسبت به موضوع مورد مطالعه، یکی از اهداف آموزشی در نظام‌های آموزشی است. معلمان و همچنین والدین معتقدند نگرش دانش‌آموز نسبت به موضوع درسی، بر موفقیت دانش‌آموز در مدرسه تأثیر می‌گذارد (حسین‌زاده‌نباتی و همکاران، ۱۳۹۹). نگرش‌ها شامل سه مؤلفه شناختی^۱، هیجانی^۲ و رفتاری^۳ هستند. مؤلفه شناختی نگرش، اطلاعاتی است که فرد درباره موضوع نگرش دارد. مؤلفه هیجانی نگرش، شامل احساساتی است که موضوع نگرش در شخص ایجاد می‌کند و این موضوع می‌تواند خوشایند یا ناخوشایند باشد و نقش انگیزشی بر رفتار دارد. مؤلفه رفتاری نگرش، به آمادگی عملی فرد در اقدام یا اجتناب نسبت به موضوعی اشاره دارد و شخص را آماده می‌کند تا در برخورد با موضوع نگرش، رفتاری از خود نشان دهد (کریمی، ۱۳۹۳).

از آنجایی که برنامه کارورزی ۳، همان تدریس کلاسی است که توسط دانشجویان و با کمک معلم راهنما صورت می‌گیرد، انجام موفقیت‌آمیز آن به داشتن نگرش مثبت به این درس نیاز دارد و در نتیجه ضرورت ایجاد چنین نگرشی را ایجاب می‌نماید. ایجاد نگرش مثبت به درس کارورزی، مستلزم آموزش مهارت‌هایی به دانشجویان است و به نظر می‌رسد یکی از مهارت‌هایی که می‌تواند نگرش را مثبت‌تر کند، مهارت کارآفرینی است. کارآفرینی، مجموعه ارزش‌ها، نگرش‌ها، هنجارها و رفتارهایی است که هویت افراد کارآفرین را تشکیل می‌دهد. در حقیقت افراد کارآفرین و خلاق سعی می‌کنند با نگاه متفاوت به پدیده‌های اطراف و شیوه متمایز رفتارشان، در مواجهه با پدیده‌های پیرامون خود، به فعالیت‌های کارآفرینانه بپردازند و محصول و خدمت جدیدی به جامعه ارائه کنند (حسین‌زاده‌نباتی و همکاران، ۱۳۹۹).

کارآفرینی، موتور محرکه توسعه اقتصادی و اجتماعی و ایجادکننده ثروت‌ها و ارزش‌ها است و کارآفرین کسی است که از قدرت درک بالا و نیز توانایی شناسایی فرصت‌ها برخوردار می‌باشد و می‌تواند از طریق پرورش ایده و تبدیل فکر خود به یک محصول جدید، اقدام به ارزش‌آفرینی کند. این ارزش می‌تواند یک ارزش اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و

1. cognitive

2. emotional

3. behavioral

حتی فرهنگی باشد و در همین راستا، معلمان کارآفرین، افرادی هستند که شجاعت تغییر الگوهای آموزش سنتی را دارند. آن‌ها به روش‌های جدید فکر می‌کنند و در راستای بهبود آموزش و یادگیری دانش‌آموزان، ابزارهای کمک آموزشی جدید را تولید می‌کنند و از آن‌ها بهره می‌گیرند. دانش و مهارت‌های کارآفرینی سبب عملکرد بهتر معلم، تأثیرگذاری بیشتر آموزش، به کارگیری راهبردهای خلاقانه و بهبود یادگیری دانش‌آموزان می‌شود. همچنین رفتار کارآفرینانه معلمان، سبب رشد خلاقیت، نوآوری و تسریع کارآفرینی در میان دیگر معلمان، دانش‌آموزان و جامعه می‌شود (طغرایبی و همکاران، ۱۳۹۷). Wang & Wong (2004) اذعان می‌کنند که آموزش کارآفرینی به مثابه یکی از عوامل تعیین‌کننده در کمک به افراد برای فهم و درک و برانگیختن نظریه کارآفرینانه است. بنابراین می‌توان از متون آموزش کارآفرینی، در شکل‌دهی آموزش کارآفرینانه استفاده کرد.

آموزش کارآفرینانه از ماهیتی نظام‌مند برخوردار است و در پی دگرگون‌سازی کلیت نظام آموزشی اعم از آموزشگران، فراگیرندگان، هدف‌ها، محتوا، شیوه و ارزیابی تدریس، سازماندهی فناوری و تلفیق کارآفرینی در تاروپود نظام آموزشی است. این اقدام می‌تواند در برخورداری نظام آموزش و پرورش از قابلیت‌ها و ملزومات مورد نیاز در راستای کارکردهای متفاوت اعم از آموزشی، پژوهشی، مدیریت، خدمات اجتماعی و غیره با جنس و ماهیت کارآفرینانه کمک‌کننده باشد (Lackeus et al, 2013). آموزش کارآفرینی ترکیبی از یادگیری تجربی است و آشنایی با ساختار مهارت و مهمتر از همه، تغییر نگرش را فراهم می‌کند (Bager, 2011). هنگامی که کارآفرینی وارد آموزش می‌شود، در طول زمان نظام آموزشی نیز به تغییر نیاز پیدا می‌کند. در آموزش کارآفرینی، افراد می‌توانند بسیار با انگیزه شوند و برای دیگران، مبتنی بر دانشی که به دست می‌آورند، ارزش خلق (ایجاد) کنند (طغرایبی و همکاران، ۱۳۹۷). این موضوع می‌تواند به آموزش صحیح منجر شود و به صورت کاربردی، ارتباط عناصر دانش مورد بحث را نشان بدهد (OECD, 2016).

بر این اساس، محقق در این پژوهش به دنبال بررسی تاثیر آموزش کارآفرینی بر نگرش دانشجویان نسبت به درس کارورزی بوده و در صدد است به این سوال‌ها پاسخ دهد: آیا آموزش مهارت کارآفرینی، باعث تغییر نگرش دانشجویان نسبت به درس کارورزی می‌شود؟ آیا آموزش مهارت کارآفرینی، باعث تغییر در خرده مقیاس‌های نگرش دانشجویان نسبت به درس کارورزی می‌شود؟

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر شیوه اجرا، مطالعه‌ای نیمه تجربی از نوع پیش‌آزمون و پس‌آزمون با گروه کنترل است. جامعه آماری، مشتمل بر کلیه دانشجویان پسر پردیس اهواز به تعداد ۱۰۳ نفر است که در نیمسال اول سال تحصیلی ۹۸ مشغول به گذراندن درس کارورزی ۳ بودند. ابتدا آزمون محقق ساخته سنجش نگرش نسبت به درس کارورزی ۳ بر روی این افراد اجرا گردید و در نهایت تعداد ۵۱ نفر که نمره نگرش سنج آن‌ها نسبت به درس کارورزی پایین بود (نمره این افراد در نگرش سنج، پایین‌تر از میانه نمرات افراد بود) به عنوان جامعه هدف، مدنظر قرار گرفتند. سپس، جهت جلوگیری از کاهش روایی ناشی از افت آزمودنی‌ها، از میان این افراد و با در نظر گرفتن رشته تحصیلی مشابه در هر گروه (انتخاب تصادفی ۲۰ نفر در رشته علوم تربیتی و تقسیم تصادفی مساوی در دو گروه آزمایشی و گواه، انتخاب تصادفی ۱۰ نفر در رشته ادبیات فارسی و تقسیم مساوی بین دو گروه آزمایشی و گواه، و همچنین انتخاب تصادفی ۱۰ نفر در رشته ادبیات عرب و تقسیم مساوی بین دو گروه آزمایشی و گواه)، مجموعاً ۴۰ نفر در دو گروه مساوی ۲۰ نفره مورد بررسی قرار گرفتند. این مطالعه در بازه زمانی مهرماه ۹۸ تا اوایل دی ماه ۹۸ انجام شده است.

بعد از تقسیم تصادفی افراد به دو گروه آزمایشی و گواه و اجرای پیش‌آزمون، مداخله‌ها در گروه آزمایشی آغاز شد و مهارت کارآفرینی به تعداد ۱۳ جلسه ۹۰ دقیقه‌ای، هر هفته دو جلسه، علاوه بر آموزش موضوعات درسی کارورزی (آموزش مهارت کارورزی در بعد از ظهر روزی که کارورزی در مدارس انجام می‌شد یعنی زمان فراغت دانشجویان) به گروه آزمایشی، آموزش داده شد. در گروه آزمایشی، بعد از اجرای هر جلسه آموزش مهارت کارآفرینی، به بحث و تبادل نظر در مورد موضوعات مطرح شده پرداخته می‌شد به گروه گواه، فقط موضوعات درس کارورزی، آموزش داده شد. سپس، پس از آزمون‌ها از گروه‌ها (گروه آزمایش و گروه گواه) به عمل آمد.

جدول ۱. برنامه آموزش بعد روان‌شناختی مهارت کارآفرینی

جلسات	هدف	محتوی
یکم	معارفه و آشنایی با قوانین گروه	بحث درباره مفهوم کارآفرینی و فواید و ضرورت یادگیری این مهارت و تأثیر آن بر نحوه کارکردن و لذتی که افراد با استفاده از آن از شغل می‌برند

جلسات	هدف	محتوی
دوم	آموزش سبک برقراری ارتباطی	آموزش سبک‌های برقراری ارتباط: منفعلانه، پرخاشگری و جرات مند
سوم	آموزش عوامل موثر و موانع خلاقیت	بررسی عوامل موثر شامل: خانوادگی، اجتماعی و عوامل آموزشی. بررسی موانع شامل موانع محیطی و فردی. موانع محیطی و بیرونی، مربوط به موقعیت‌هایی می‌باشد که فرد در ارتباط با دیگران است. موانع فردی در فرایند خلاقیت عبارتند از عدم انگیزه، عدم مهارت یا عدم تجربه، عدم انعطاف، انگیزه بیرونی، عدم مهارت اجتماعی
چهارم	آموزش تکنیک شش کلاه تفکر (تفکر خلاق)	در این روش از تکنیک " شش کلاه تفکر" به صورت ابتکاری و خلاقانه استفاده می‌شود. این روش به افراد و گروه‌ها یاد می‌دهد که به هنگام تصمیم‌گیری‌ها چگونه افکار را نظم دهند و مطالب و موضوعات را از جنبه‌های مختلف مورد بررسی قرار دهند و به طور خلاقانه راه حل مناسب را پیدا کنند. این روش با مدیریت مدبرانه، گروه را با نظم هدایت می‌کند
پنجم	تکنیک بارش فکری	هنگامی که اعضای گروه درباره مسئله فکر می‌کنند راه حل‌های گوناگون به صورت خود به خود و به صورت شفاهی مطرح می‌شود. سرپرست گروه هرااندیشه و فکری را می‌پذیرد و آن را برای مشاهده دیگران روی تابلو می‌نویسد. ایده‌های خام و نسنجیده مورد تشویق قرار می‌گیرد. در ابتدا کمیت مطرح است نه کیفیت.
ششم	تکنیک نگارش فکری	شرکت کنندگان که دور هم نشسته‌اند نظرات خود را برای حل مسئله‌ای معین بر روی برگه می‌نویسند و آن را به دست نفر بغل دستی می‌دهند و آن شخص نیز با صرف مدت زمان معینی با بررسی نظرات دیگران، ایده خود را روی برگه نوشته و آن را به شخص بعدی می‌سپارد. هدف در اینجا کمک به خلق نظرات بر اساس نظر دیگران و یا به عبارتی، بهبود بخشیدن به نظرات ماقبل خود است.
هفتم	آموزش حل مساله	آموزش: مهارت حل مسئله به ما چه کمکی می‌کند؟ انواع راهبردهای حل مسئله فرایند حل مسئله (داشتن نگرش مثبت نسبت به مشکل، تعریف مسئله یا مشکل، تولید راه حل، انتخاب راه حل درست)

جلسات	هدف	محتوی
ششم	تعریف تفکر نقادانه و مدل‌های آن	بیان تعریف تفکر نقادانه، ویژگی‌های، مراحل و مدل‌های آن
هفتم	آموزش تفکر نقادانه	۱. نسبت به امور و پدیده‌های اطرافتان، حساسیت و دقت بیشتری داشته باشید. ۲. دیده‌ها، شنیده‌ها و مطالعه خود را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهید. ۳. درباره هر موضوعی با سؤال‌های مناسب و مرتبط اطلاعات بیشتری به دست آورید. ۴. زندگینامه افراد نقاد، مفید و موثر را مورد تجزیه و تحلیل قرار دهید. ۵. هرگز دچار احساسات، هیجان، قضاوت عجولانه، تعصب و خودرأیی درباره‌ی موضوعات مورد بحث نشوید. ۶. قبل از پاسخ‌گویی به مسائل، فکر کنید و سپس تصمیم‌گیری و عمل نمایید.
هشتم	آموزش تفکر مثبت اندیشی	آموزش خودگویی، تحلیل رفتار متقابل
نهم	آموزش تفکر مثبت اندیشی	آموزش سبک اسنادی و آرامش عضلانی
دهم	آموزش فن بیان و سخنوری	فن بیان و مهارت مدیریت استرس فن بیان و کنترل حجم صدا (تکنیک پرتاب صدا) انتخاب سرعت مناسب برای بیان کلمات و جمله‌ها
یازدهم	آموزش مهارت‌های تکنولوژی در کلاس درس	آشنایی با مهارت‌های فن آوری (کامپیوتر، تبلت و گوشی‌های هوشمند)، استفاده از موتورهای جستجوگر
دوازدهم	آموزش مهارت‌های تکنولوژی در کلاس درس	فواید استفاده از فیلم‌های آموزشی، نحوه ساختن فیلم‌های آموزشی معرفی سایت‌های مفید و آموزشی
سیزدهم	جمع‌بندی و تبادل تجربه‌ها	بررسی میزان آموخته‌های افراد از مطالب آموزشی

برای جمع‌آوری داده‌ها، بعد از مطالعه مبانی نظری و تحقیقات پیشین، پرسش‌نامه محقق ساخته تهیه شد و مشتمل بر ۴۲ سؤال بود که پس از بررسی نظر متخصصان، ۸ سؤال

آن حذف و پرسش نامه‌ای با ۳۴ سؤال (سوال‌های ۱ تا ۱۰ مربوط به سنجش خرده مقیاس شناختی، سوال‌های ۱۱ تا ۲۲ مربوط به سنجش خرده مقیاس رفتاری و سوال‌های ۲۳ تا ۳۴ مربوط به سنجش خرده مقیاس عاطفی نگرش سنج کارورزی می‌باشد) و در طیف لیکرت پنج درجه‌ای (خیلی زیاد = ۴، زیاد = ۳، متوسط = ۲، کم = ۱ و خیلی کم = ۰) تنظیم شد. قبل از اجرای اصلی در یک نمونه آماری ۳۰ نفره، پایایی آن بررسی شد و مقدار قابل قبول ۰/۸۹ به دست آمد. روایی صوری و محتوایی پرسش نامه از سوی پنج نفر از متخصصان کارورزی تأیید و پایایی نهایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ ۰/۸۶ به دست آمد.

یافته‌های پژوهشی

در قسمت یافته‌های توصیفی، میانگین و انحراف معیار داده‌ها در جدول ۲ ارائه شده است.

جدول ۲. میانگین و انحراف معیار متغیر نگرش سنج کارورزی

متغیر	پیش آزمون		پس آزمون	
	میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
گروه گواه	۶۹	۲/۴۵	۸۲	۳/۴۳
گروه آزمایش	۶۸	۲/۶۷	۱۱۰	۳/۴۵

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود میانگین گروه گواه و آزمایش در پیش آزمون ۶۹ (۲/۴۵) و ۶۸ (۲/۶۷)، و میانگین و انحراف معیار گروه در پس آزمون ۸۲ (۳/۴۳) و ۱۱۰ (۳/۴۵) به دست آمده است.

به منظور بررسی نرمال بودن توزیع نمرات متغیر نگرش سنج نسبت به درس کارورزی از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده گردید نتایج آن در جدول زیر ارائه گردیده است.

جدول ۳. نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف در مورد نرمال بودن توزیع نمرات متغیر وابسته

متغیر	آماره	درجه آزادی	سطح معناداری
نگرش سنج نسبت به درس کارورزی	۰/۱۲۸	۴۰	۰/۰۹۸

همان‌طوری که در جدول ۳ مشاهده می‌شود، میزان آماره آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

برابر است با ۰/۱۲۸ که معنادار نیست ($p=۰/۰۹۸$) و نشان می‌دهد که توزیع نمرات در متغیر وابسته به صورت طبیعی می‌باشد.

جدول ۴. نتایج تحلیل کوواریانس یکراهه در متن مانکوا روی نمره‌های پس آزمون متغیر وابسته در گروه آزمایش و گواه مربوط به میانگین نمره درس کارورزی

متغیرهای وابسته	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	نمره F	سطح معنی داری	ایتا
نمره نگرش کلی	۵۴۳/۸۸	۱	۵۴۳/۸۸	۳۶/۲۸	۰/۰۰۱	۰/۴۱
خرده مقیاس شناختی نگرش	۷۲۱/۹۲	۱	۷۲۱/۹۲	۴۴/۳۹	۰/۰۰۱	۰/۴۶
خرده مقیاس رفتاری نگرش	۶۵۹/۴۱	۱	۶۵۹/۴۱	۳۸/۳۲	۰/۰۰۱	۰/۴۴
خرده مقیاس عاطفی نگرش	۶۸۳/۲۹	۱	۶۸۳/۲۹	۲۷/۱۴	۰/۰۰۱	۰/۳۴

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود نسبت Fهای تحلیل کوواریانس تک متغیری در متغیر نگرش کلی، نسبت به درس کارورزی ($F=۳۶/۲۸$) است که در سطح ۰/۰۰۱ معنی دار می‌باشد، نسبت Fهای تحلیل کوواریانس تک متغیری در متغیر خرده مقیاس شناختی نگرش، نسبت به درس کارورزی ($F=۴۴/۳۹$) است که در سطح ۰/۰۰۱ معنی دار است، نسبت Fهای تحلیل کوواریانس تک متغیری در متغیر خرده مقیاس رفتاری نگرش، نسبت به درس کارورزی ($F=۳۸/۳۲$) است که در سطح ۰/۰۰۱ معنی دار است؛ همچنین نسبت Fهای تحلیل کوواریانس تک متغیری در متغیر خرده مقیاس عاطفی نگرش، نسبت به درس کارورزی ($F=۲۷/۱۴$) است که در سطح ۰/۰۰۱ معنی دار است. لذا آموزش مهارت کارآفرینی در تغییر نگرش و خرده مقیاس‌های آن در دانشجویان، نسبت به درس کارورزی موثر بوده است. بر این اساس فرضیه‌های پژوهش تایید شدند.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، وظیفه پرورش معلمان با صلاحیت و توانمند برای نظام آموزشی کشور بر عهده دانشگاه فرهنگیان قرار داد. لذا در این راستا،

دانشگاه فرهنگیان وظیفه پرورش معلمان با صلاحیت و توانمند برای نظام آموزشی کشور را به عهده گرفت و در پی اصلاح برنامه‌های تربیت معلم با هدف پرورش نیروهایی با انگیزه، متفکر، خلاق و فکور برآمد. دانشگاه فرهنگیان، محتوای آموزشی را در قالب سه حوزه دروس تخصصی، عمومی و تربیتی به دانشجو معلمان عرضه می‌کند، تا در اثر مواجهه با این محتوا بتوانند صلاحیت‌ها و شایستگی‌های مورد نیاز برای احراز شغل معلمی را کسب نمایند؛ چنین دستاوردی وقتی حاصل می‌شود که بستر و زمینه‌ای برای تلفیق فراهم شود و این زمینه را کارورزی مهیا می‌کند (اصغری، ۱۳۹۵). کارورزی پل میان دروس نظری (تئوری) و شغل معلمی است. هر چقدر کیفیت آموزشی کارورزی قوی‌تر باشد، به همان نسبت مطالب نظری (تئوری) را به شغل معلمی نزدیک‌تر می‌کند. و در نتیجه کیفیت شغل معلمی (علاقه به شغل معلمی، انگیزه شغلی، تعهد و رضایت شغلی و خشنودی شغلی) بالاتر خواهد رفت. همچنین نگرش افراد به درس کارورزی، با میزان کیفیت این درس ارتباط نزدیکی دارد، بنابراین آموزش مهارت‌هایی که نگرش افراد را نسبت به این درس مثبت‌تر نماید، حائز اهمیت می‌باشد. بر این اساس هدف پژوهش حاضر، بررسی تاثیر آموزش مهارت کارآفرینی در تغییر نگرش دانشجویان نسبت به درس کارورزی ۳ بوده است. نتایج این پژوهش نشان داد که آموزش مهارت کارآفرینی در تغییر نگرش دانشجویان نسبت به درس کارورزی موثر بوده است. همچنین یافته‌های این پژوهش نشان داد که آموزش مهارت کارآفرینی در تغییر خرده مقیاس‌های شناختی، رفتاری و عاطفی نگرش نسبت به درس کارورزی نیز، موثر بوده است. نتایج بدست آمده به نتایج تحقیقات طغرای و همکاران (۱۳۹۷) و Wang & wong (2004) و OECD (2016) نزدیک می‌باشد.

کارورزی فرصتی برای انواع تفکر و به دست آوردن تجربه‌های تربیتی و حرفه‌ای است، که به دانشجو معلمان کمک می‌کند که تبدیل به معلمان شوند که بتوانند اثر مثبت و قوی بر آموزش و پرورش، دانش‌آموزان بگذارند و همچنین گذراندن واحدهای کارورزی مهارت ارتباط آنها را با اطرافیان و همکاران، طراحی شیوه‌های مناسب تدریس، روحیه مشارکت‌پذیری، ابتکار عمل، مدیریت کلاس، افزایش علاقه و انگیزه آن‌ها، افزایش مهارت‌های گفتاری، تسلط کامل آنها بر نحوه استفاده از روش‌های تدریس نوین، خلق روش‌های جدید، شناخت خصوصیات دانش‌آموزان و شناخت مشکلات آن‌ها خواهد داشت؛ همچنین عواملی که در کاهش کیفیت کارورزی، اثرگذار هستند عبارتند از: عدم

پذیرش مناسب دانشجو معلمان در مدارس، نوع استدلال دانشجویان، میزان کم خلاقیت و نوآوری دانشجویان و داشتن نگرش منفی دانشجویان به درس کارورزی می‌باشد. همچنین با توجه به این که، نگرش، به آمادگی برای واکنش ویژه نسبت به یک فرد، شی، فکر یا موقعیت اطلاق می‌شود، مکانیسم پنهانی است که رفتار فرد را هدایت می‌کند و در زمینه‌سازی و شکل‌دهی رفتارها و ارضای نیازها؛ تأثیر جدی دارد. از جمله مهم‌ترین کارکردهای نگرش می‌توان به کارکرد هویت، عزت نفس، دفاع از خود و انگیزش اشاره نمود. از آنجایی که نگرش سه بعد رفتاری، شناختی و عاطفی دارند و نگرش مثبت به یک درس، اعمال فرد از نظر فکری، احساسی و رفتاری را در جهت یادگیری آن درس، هدایت خواهد کرد و همچنین اگر دانشجو معلمان توانمندی‌های خاصی مانند خلاقیت و نوآوری داشته باشند مقبولیت بالاتری در مدارس خواهند داشت (اصغری، ۱۳۹۵).

همچنین یکی از ابعاد معلمان کارآفرین، خلاق بودن آنها است. معلمان خلاق سعی می‌کنند به همه فکرها، نکات مثبت، سوال‌های غیرمعمول و عجیب دانش‌آموزان توجه کنند و به همه سوال‌های پاسخ دهند. آنها به روش‌های یاددهی و راهبردهای یادگیری کلیشه‌ای اکتفا نمی‌کنند و در انتخاب سازوکارهای یاددهی-یادگیری، خلاقانه عمل می‌کنند. در کلاس فضایی دوستانه به وجود می‌آورند و به دانش‌آموز در جهت ایجاد تفکر خلاق و نوکمک می‌کنند. آنها کلاس را اداره نمی‌کنند بلکه آن را هدایت می‌کنند تا دانش‌آموزان مسئولیت یادگیری خود را به عهده گیرند. آنها از امکانات موجود حداکثر بهره‌برداری را می‌کنند و از هر نوع فناوری و وسیله مناسب آموزش، اعم از منابع مکتوب و غیرمکتوب در آموزش استفاده می‌کنند. معلم خلاق یادگیری خودانگیزخته دانش‌آموزان را تشویق و در آنها انگیزه ایجاد می‌کند. یکی دیگر از ابعاد معلمان کارآفرین، مهارت ارتباطی آنها است. بخش بزرگی از موفقیت معلمان کارآفرین بستگی به طیف وسیعی از مهارت‌های ارتباطی، از جمله گوش دادن فعال، توانایی مذاکره و توانایی ایجاد یک محیط یادگیری باز و آزاد دارد. ایجاد چنین محیطی نه تنها به موفقیت دانش‌آموزان و احساس اعتماد به نفس و امنیت آنها منجر می‌شود، بلکه امکان دستیابی به منابع مالی و حمایت و پشتیبانی مدیر مدرسه و همکاران را افزایش می‌دهد. مهارت ارتباطی قوی ضامن موفقیت‌های بیشتر معلمان و آینده شغلی درخشان‌تر آنها است. Bresler (2011) ادعا می‌کند که توانایی گوش دادن به دیگر معلمان و دانش‌آموزان از ویژگی‌های

معلمان کارآفرین است. یکی دیگر از ابعاد معلمان کارآفرین، داشتن تفکر حل مسئله است. حل مسئله فرآیندی مداوم است که در آن از آنچه می‌دانیم برای کشف آنچه نمی‌دانیم بهره می‌گیریم. این شامل غلبه بر موانع، فرضیه‌پردازی و ارائه راه حل، آزمایش آن، پیش‌بینی نتایج و رسیدن به راه‌حل‌های رضایت‌بخش است. معلمانی که از مهارت حل مسئله بالایی برخوردارند در پی شناسایی و علت‌یابی مسائل و مشکلات رفتاری دانش‌آموزان مانند بی‌علاقگی و بی‌انگیزگی، کُندآموزی و عدم یادگیری، بی‌نظمی، بیش‌فعالی و مشکلات خانوادگی هستند. آنها به منظور اصلاح موقعیت به گردآوری اطلاعات و کشف راهبردهای مناسب می‌پردازند. آنها ابتدا مشکلات را علت‌یابی و سپس به راه‌حل آن می‌پردازند. آنها می‌کوشند کل موقعیت را در نظر بگیرند و از تفکر رفت و برگشتی استفاده کنند.

از آن جایی که درس کارورزی ۳ شامل حضور در مدارس و تدریس با کمک معلم راهنما می‌باشد، لذا دانشجویان به توانایی‌هایی در برقراری ارتباط با دانش‌آموزان و معلمین، امتحان کردن روش‌های تدریس جدید، و افزایش توانمندی‌های تحلیلی و خلاقیت نیاز دارند؛ لذا ارتقای توانش تحلیلی و خلاق در دانشجویان، می‌تواند نگاه تازه‌ای را به آنها بدهد و قدرت استدلال، ابداع راه‌حل برای حل مسأله جدید، قضاوت کردن صحیح، پرهیز از یک بعدی‌نگری، بررسی مسأله از زوایای مختلف، احترام به دیدگاه‌های متفاوت، پرهیز از قطعی‌نگری و در نهایت، تفکر انتقادی را که از سطوح بالای تفکر محسوب می‌شود، در دانشجویان بهبود بخشد؛ تکنیک‌های خلاقیت نیز به فرد در رسیدن به تفکر انتقادی کمک می‌کنند. مثلاً در طرح مجدد مسأله، که از روش‌های پرورش خلاقیت است. باید بدانیم که قسمت مهم خلاقیت، بخش تحلیلی آن، شامل تشخیص وجود مسأله است و این مسأله اگر از دید دیگری بررسی شود، خلاقیت را به اوج خواهد رساند. در باز تعریف مسئله، فرد باید مسأله را از زوایا و ابعاد مختلف بررسی کند. وقتی با مسأله‌ای روبه‌رو می‌شویم، باید تمام جوانب آن را در نظر بگیریم و از زوایای مختلف به آن نگاه کنیم. این کار باعث می‌شود راه‌حل‌های خلاقانه‌ای به ذهنمان خطور کند. آموزش این نوع مهارت‌ها در راستای ارتقای توانش تفکر انتقادی خواهد بود و فرد را برای یک زندگی همراه با تفکر انتقادی آماده می‌کند. انتقال تجربه‌های معلمان راهنما در مدارس به دانشجویان، این فرصت را می‌دهد، تا با استفاده از تجربه دیگران قسمتی از مسیر پر پیچ و خم تعلیم و تربیت را بدون متحمل

شدن هزینه‌ای پشت سر بگذارد و در خود این باور را بوجود آورد که آمادگی رویارویی با کلاس درس و همه ملزومات آن را دارد. رساندن دانشجو معلمان به سطحی از تفکر خلاق، آنها را برای ایده‌پردازی در حل مسایل کلاسی و شغلی آماده نگه می‌دارد، تا در زمان لازم به این مهم اقدام کنند. به علاوه ارتقای توانش عملی دانشجو معلمان، چگونه عمل کردن و درست عمل کردن را به آنها گوشزد می‌کند تا نگرش آنها را در مدیریت و کنترل کلاس‌های واقعی، مثبت سازد. لذا با توجه به این که روش آموزشی مهارت کارآفرینی، دارای ابعاد مختلف شناختی و فکری می‌باشد به همین دلیل، این روش آموزشی در تغییر نگرش کلی و خرده مقیاس‌های شناختی، رفتاری و عاطفی نگرش دانشجویان موثر بوده است.

منابع

- اصغری، م. (۱۳۹۵). ارزیابی کیفیت برنامه درسی اجرا شده کارورزی دانشگاه فرهنگیان از دیدگاه دانشجویان. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه ریزی درسی، دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی، دانشگاه الزهراء(س).
- زارع صفت، ص. (۱۳۹۶). واکاوی تجربه های ریسته کارورزی در دانشگاه فرهنگیان؛ الگوی مفهومی. دوفصلنامه نظریه و عمل در برنامه درسی، ۹(۵)، ۳۷-۶۸.
- احمدی، ف.ز.؛ الهامیان، ن.، مهدوی هزاوه، م.؛ مشفق آرنی، ب.؛ مهرمحمدی، م.؛ صفرنواده، خ.؛ آل حسینی، ف.؛ سلیمانی آقچای، م.؛ حسین زاده، غ.؛ و موسی پور، ن.ا. (۱۳۹۴). راهنمای عملی برنامه کارورزی دانشگاه فرهنگیان با رویکرد تربیت معلم فکور. نشر دانشگاه فرهنگیان.
- قادرمرزی، ح.ا. (۱۳۹۶). آسیب شناسی برنامه های درسی قصد شده، اجرا شده و کسب شده کارورزی و ارائه راهکار برای افزایش همخوانی و کاهش شکاف میان برنامه ها. دانشگاه فرهنگیان کردستان. پایان نامه دکتری، رشته رشته مطالعات برنامه درسی، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی.
- حجازی، ا.؛ و بختیاری، ا. (۱۳۹۷). تحلیل پدیدارشناسانه ادراک و تجربه زیسته اعضای هیئت علمی و مدرسان دانشگاه فرهنگیان از برنامه درس پژوهی در تربیت معلم. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۲۴(۳)، ۵۳-۷۶.
- حسین زاده نباتی، م.؛ محمودی، ف.؛ و ادیب، ی. (۱۳۹۹). رابطه نگرش به درس کار و فناوری با نگرش فناورانه دانش آموزان مقطع متوسطه ناحیه یک تبریز. نشریه علمی آموزش و ارزشیابی، ۱۳(۴۹)، ۶۵-۹۱.
- طغریایی، م.ت.؛ میرواحدی، س.؛ هاشمی، س.؛ و محمدی، ر. (۱۳۹۷). به سوی الگوی عملیاتی مدرسه کارآفرین نخستین کنفرانس ملی مدرسه کارآفرین (رویکردها، نظریه ها، ابعاد و تجارت کاربردی از کشورهای موفق)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان) انجمن مدیریت آموزشی ایران شعبه استان اصفهان.
- کریمی، ی. (۱۳۹۳). نگرش و تغییر نگرش. نشر ویرایش.
- موسی پور، ن.ا.؛ و احمدی، ا. (۱۳۹۵). طراحی کلان (معماری) برنامه درسی تربیت معلم جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه فرهنگیان.
- Bagci, T. (2011). Entrepreneurship Education And New Venture Creation; a Comprehensive Approach. In: Hindle, K. & Klyver, K. (Eds.) *Handbook of Research on New Venture Creation*. Cheltenham, England Edward Elgar.
- Bresler, L. (2011). Integrating the Arts: Educational Entrepreneurship in a School Setting. *Hellenic Journal of Music, Education, and Culture*, 2(1), 5-17
- Lackeus, M., Lundqvist, M., & Williams Middleton, K. (2013). How can entrepreneurship bridge between traditional and progressive education?. In ECSB Entrepreneurship Education Conference; Arhus, Denmark; May 29-31.
- OECD (2016). *The Entrepreneurial School Part 2* [Http://Www.Oecd.Org/Cfe/Leed/Skills-For-Entrepreneurship.Html](http://www.Oecd.Org/Cfe/Leed/Skills-For-Entrepreneurship.Html).
- Ruhanen, L., Robinson, R., & Breakey, N. (2013). A foreign assignment: Internships and international students. *Journal of Hospitality and Tourism Management*. 20. 1-4.
- Wang, C.K. & Wong, P.K. (2004). Entrepreneurial interest of university students in Singapore, *Technovation*, 24(2), 163-72.